

A 80 éves Hegedűs József köszöntése*

Kedves Kollégák! Az a megtiszteltetés ért, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság nevében én köszönhetem Hegedűs Józsefet 80 éves születésnapja alkalmából. A feladatot örömmel elvállaltam, annál is inkább mivel Hegedűs Józsefnek köszönhetem életem első egyetemi munkahelyét

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2006. március 28-i felolvasó ülésén.

a Közgazdaságtudományi Egyetem Nyelvi Intézetében, ahol 1972-ben az ő vezetése alatt álló Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékre kerültem tudományos segédmunkatársnak, ott kaptam életem első alkalmazott nyelvészeti feladatát, egy 1000 szavas orosz szókincsminimum összeállítását, és ott ismerkedtem meg az alkalmazott nyelvészet különböző területeivel, többek között a fordításelemeléttel, ami azután egész további pályámat meghatározta.

Remélem, ünnepeltünk és kedves felesége, Aranka is megbocsát, ha az életrajz főbb állomásait csak röviden fogom ismertetni, és inkább arra a néhány évre fogok összpontosítani, amelyben Hegedűs József személye és munkássága számomra és több velem egykorú pályakezdő fiatal számára meghatározó jelentőségű volt.

Hegedűs József 1926-ban született Vésztőn, egyetemi szakjainak összetételében a kor történelme tükröződik: angol–német szakosként kezdte meg egyetemi tanulmányait az 1946/47-es tanévben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, és orosz szakosként fejezi be ugyanott 1952-ben. Az angol szakot csak 1957-ben fejezheti be az ELTE Bölcsészettudományi Karán.

Hegedűs Józsefet egyetemi évei alatt Debrecenben kiváló professzorok tanították. A német nyelvet és irodalmat Pukánszky Béla professzor, az angol nyelvet, az angol nyelvészetet és irodalmat Országh László professzor szeretettette meg vele, aki az egyetem elvégzése után is figyelemmel kísérte pályáját, az orosz szakon pedig a kiváló Pokrovszkij professzor tanítványa volt. Angol és német tanulmányai mellett szorgalmasan látogatta Hankiss János francia nyelvi- és irodalmi, Karácsony Sándor etikai és Bárczi Géza nyelvészeti előadásait is. Bárczi Géza ösztönzésére, aki később aspiránsvezetője lett, kezdte el nyelvhasonlítás-történeti kutatásait, és 1962-ben megvédte „A magyar nyelvhasonlítás kezdetei (XVI-XVII. század) és háttere az egykorú európai nyelvészeti irodalomban” című kandidátusi értekezését.

Ez az egyik fő téma, amely azután végigkíséri Hegedűs József szakmai pályafutását, ennek a témának a továbbfejlesztéséből születik nagydoktori disszertációja „A magyar nyelvhasonlítás századai” című mű, amelynek alapján 2001-ben Hegedűs József elnyeri a nagydoktori fokozatot, és amely mű azóta az Akadémiai Kiadónál könyv-formában is megjelent (Hiedelem és valóság. Külföldi és hazai nézetek a magyar nyelv rokonságáról. Bp., 2003).

És most ne higgye senki, hogy a laudáció átugorja az 1962 és 2001 között eltelt majdnem 40 évet, hiszen éppen a hatvanas években kezdődött el Hegedűs József életének az a korszaka, amelyben elkötelezi magát másik fő témája, a nyelvoktatás módszertanának nyelvészeti megalapozása mellett. Két színtere volt ennek a tevékenységnek: az egyik a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem (ma Corvinus Egyetem) Nyelvi Intézete (ahol 1953-tól kezdve nyelvtanárként dolgozott, majd a 70-es évek elejétől az Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékét, 1986-tól pedig az Angol Tanszékét vezette), a másik a TIT Idegennyelv-oktatási Választmánya, ahol kezdetől fogva vezetőségi tag volt.

A hatvanas évek elején több szerencsés körülmény játszott közre a magyarországi alkalmazott nyelvészet fejlődésében és Hegedűs József pályájának alakulásában.

Az első szerencsés körülmény az volt, hogy a Közgazdaságtudományi Egyetem Nyelvi Intézetében összetalálkozott egy tehetséges, fiatal, nyelvészet iránt elkötelezett nyelvtanárokból álló gárda, akik hittek abban, hogy a nyelvtudomány legújabb eredményeinek alkalmazása sikeresebb teheti az idegen nyelvek oktatását. Ennek a gárdának vezető személyisége volt Hegedűs József, mellette olyan kollégák, mint Ferenczy Gyula, Fülei-Szántó Endre, Bakonyi István és még sokan mások.

A második szerencsés körülmény az volt, hogy a hatvanas években az ország felnőtt lakossága körében óriási igény volt az idegen nyelvek tanulására, és ezáltal a TIT nyelvtanfolyamok jelentős bevételre tehetek szert. A TIT kiváló munkatársainak köszönhetően, akik közül meg kell említeni néhai Simon Józsefné dr. Tudóssy Margit és a ma is jó egészségben köztünk lévő Hegedűs Aranka nevét, ennek a bevételnek tekintélyes részét a nyelvtanárok továbbképzésére, szakmai konferenciák rendezésére, szakmai folyóiratok és kiadványok finanszírozására fordították.

A TIT-tel való együttműködés tette lehetővé, hogy a Közgazdaságtudományi Egyetem Nyelvi Intézetének a modern nyelvészet iránt elkötelezett nyelvtanárai országos jelentőségű nyelvészeti ismeret-

retterjesztő, tudománynépszerűsítő munkát tudtak kifejezni. A TIT Idegennyelv-oktatási választmánya ugyanis megteremtette számukra a lehetőséget, hogy együttműködjenek mindazokkal a nyelvészekkel, nyelvtanárokkal, akik az ország különböző egyetemlein és főiskoláin szintén ismerték és propagálták a modern nyelvészeti irányzatokat, elég talán Kiefer Ferenc, Papp Ferenc, Szépe György, Hell György nevét említeni.

Ennek az együttműködésnek az egyik fóruma volt a Modern Nyelvoktatás című folyóirat, amelynek 1963-ban jelent meg az első száma, főszerkesztője Krammer Jenő, majd később Szépe György, a szerkesztőbizottságban pedig Hegedűs József és mellette Ferenczy Gyula, Hell György, Hofmann László, Juhász János, Mikó Pálné, Mollay Károly, Serény Andor, Stephanides Károlyné, Suara Róbert, Szentgyörgyvári Arthúr, Szépe György. Az 1963/1. szám vezércikkét Hegedűs József írta „Nyelvtan és nyelvoktatás” címen arról, hogy milyen legyen az a grammatika, amely legjobban elősegíti az idegen nyelvek elsajátítását. A szerző kifejti a mondattípusokról, mondatmodellekről, valamint a kontrasztív nyelvészetéről és a nyelvi kontrasztokról alkotott elképzeléseit, amelyekhez azután sokszor visszatér. A tanulmány irodalomjegyzékében az akkori legfrissebb szakirodalmat találjuk: Ladó, Fries, Harris, Bierwisch, Chomsky művei megjelenésük után alig egy-két évvel már feltűnnek Hegedűs József tanulmányainak irodalomjegyzékében. Ez akkoriban egyáltalán nem volt általánosan jellemző.

Ha 1963-tól átlapozzuk a Modern Nyelvoktatás számait, végigkövethető Hegedűs József alkalmazott nyelvészeti tevékenysége. Szinte minden számban publikál egy-egy tanulmányt, fáradszóról népszerűsítve a nyelvtanárok körében a modern nyelvtudomány eredményeit: „A nyelvoktatás lelke a nyelvtan” (1963/1: 12–31), „A modern nyelvészlelet néhány kérdéséről” (1964/2: 21–42), „A nyelvi automatizálás elvéről” (1965/1: 35–45), „Alkalmazott nyelvészet és nyelvoktatás” (1967/1: 32–48), „A nyelvoktatás intenzitása” (1969/1: 7–26), „A kontrasztív szemantikáról” (1971/1–2: 23–34).

Érdemes megnézni a pályatársakat és kollégákat is, akikkel például az 1965. évi Modern Nyelvoktatásban együtt publikál: KIEFER FERENC „A matematikai nyelvészet néhány kérdése” (1965/1: 8–14), PETŐF S. JÁNOS „Saumján applikatív generatív modelljéről” (1965/1: 14–8), HELL GYÖRGY „Formális nyelvelemzés és nyelvoktatás” (1965/1: 22–35), FERENCZY GYULA „Kontrasztív műveletso-rok tervezésének lehetősége” (1965/1: 52–61) stb. Ebben a számban találkoztam először PAPP FERENC nevével „A katedra túlsó oldaláról” című kis írásban (1965/1: 175–80), mely arról szól, hogyan vett részt tanulóként egy audiovizuális szerb tanfolyamon Zágrábban. Mert ne felejtjük el, hogy ez volt az audiovizuális módszer térhódításának és az első nyelvi laboratóriumok létrehozásának lelkes korszaka is, és ebben a Közgazdaságtudományi Egyetem Nyelvi Intézetének nyelvi laboratóriuma élen járt, lehetőséget teremtve az új nyelvoktatási módszerek kipróbálására. Hegedűs József ezért nagyszámú nyelvi tankönyvet is írt a nyelvi laborban folyó angol nyelvoktatás igényeinek kielégítésére.

1965-ben Hegedűs József nyolc hónapot Ford ösztöndíjasként az Egyesült Államokban töltött, s hazatérve a 1966-os számában tovább folytatja a nyelvészeti ismeretterjesztést, beszámol Chomskyval való találkozásáról, megvilágítja a strukturális és a transzformációs megközelítés közti különbséget, és mérlegeli, melyik használható jobban a nyelvtan oktatásában. Az amerikai tanulmány-út másik eredménye az intenzív jellegű nyelvoktatás módszertanának és a különféle tesztfeladatok rendszerének kidolgozása. Ez a Hegedűs József által kidolgozott és munkatársaival négy nyelvre alkalmazott és közösen kipróbált intenzív-koncentrált nyelvoktatási módszer a TIT keretében ország-szerte elterjedt, és külföldi elismerést is kiváltott. A 70-es évek elején megjelent elméleti írásai az intenzív nyelvoktatás elméleti alapjaival foglalkoznak.

Szólnunk kellene még tucatnyi könyvről, például az 1972-ben megjelent „Szakszöveg és szóbeliség”-ről (Bp., TIT), az ő közreműködésével itthon rendezett nemzetközi konferenciákról, például az 1971-es budapesti FIPLV konferenciáról vagy azokról a nemzetközi (varsói, zágrábi) konferenciákról, amelyeken a TIT jóvoltából vehettek részt a nyelvtanárok. Ezek anyagát a Modern Nyelvoktatás

angol, orosz vagy francia nyelvű különszámaiban közölte. De itt abbahagyom a pálya ismertetését, és néhány személyes megjegyzéssel szeretném zárni születésnapjaim köszöntőmet.

Az 1970-es években kezdtem tanítani a TIT József Attila Szabadegyetem Budapesti Nyelviskolájában, és alighogy elkezdtem az oktatást, máris rendszeresen kaptam meghívókat a Kossuth Klubban rendezett szakmai továbbképzésekre, ahol Hegedűs József – olyan pályatársakkal együtt, mint Fülel-Szántó Endre, Dezső László, Hell György, Ferenczy Gyula és Szépe György – nagyszerű előadásokat tartott a nyelvtudomány legújabb eredményeiről, a nyelvtanulás, nyelvszajátítás, nyelvtanítás nyelvtudományi háttéréről, csupa olyasmiről, amiről az egyetemen nem hallottam. Szorgalmas látogatója lettem ezeknek a továbbképzéseknek, és életem első konferencia-előadását is egy ilyen TIT előadói konferencián tartottam 1976-ban. Ma is őrzöm a hivatalos felkérést Telegdi Zsigmond aláírásával, aki akkor a választmány elnöke volt.

Akkor éreztem meg, hogy milyen érdekes dolog a nyelvészet, hogy milyen igazi tétje van, beláttam, hogy a modern nyelvtudomány eredményeinek ismerete valóban szerepet játszhat abban, hogy mennyire sikeres nyelvtanár leszek. Akkor én ezeket a továbbképzéseket természetesnek vettem, nem is gondoltam arra, hogy ez másképp is lehet. Csak most, mikor erre a laudációra készülve, a régi Modern Nyelvtanítások megsárgult, de ma is érdekesítő olvasmányokat kínáló kötetét kezembe vettem, most láttam, hogy milyen hatalmas munka van mögöttük, milyen hatalmas munkát végzett az a csapat, melynek Hegedűs József egyik vezető személyisége, Hegedűs Aranka pedig egyik legaktívabb szervezője volt, és hogy mennyire hiányzik az ilyen rendszeres nyelvészeti továbbképzés a mai kezdő nyelvtanárok életéből.

A nyolcvanas években ugyanis megszűnt az Modern Nyelvtanítás, megszűnt a TIT Nyelviskola, Hegedűs József 1996-ban nyugdíjba ment a Közgazdaságtudományi Egyetem Nyelvi Intézetéből, és a felsőoktatásbeli nyelvtanítás, mint mindannyian tudjuk, most éppen válságos korszakban van. Hegedűs József visszatért másik kedvenc témájához, a magyar nyelvhasználat történetéhez, erről publikált hosszabb tanulmányt a Modern Filológiai Közleményekben (2003/2: 5–19), sajtó alá rendezte könyvét az Akadémiai Kiadónál, de azért a nyelvtanítás témájához sem lett hűtlen: a Modern Nyelvtanítás néhány éves szünet után Szépe Györgynek köszönhetően újraéledt, és az 1998-as számban újra olvashatunk egy Hegedűs-tanulmányt kedvenc témájáról „Az idegennyelv-tanulás néhány elméleti kérdése” címmel (MNy. 1998/4: 11–20), és a napokban jelent meg tanulmánya egy szokatlan szemantikai jelenségről, a *Harry is beeing naughty* (*Harry csintalan vagy csintalankodik*) típusú félig melléknévi, félig igei szerkezetéről (MNy. 2006/1: 3–10).

Kedves ünneplő közönség, kedves jubiláns! Mindannyiunk nevében további töretlen munkálkodást és még hosszú termékeny éveket kívánok a 80 éves Hegedűs Józsefnek.

KLAUDY KINGA